

Zde je dobře vidět spojitost mezi kulturou zavržení a kulturou, zkoumanou v posledních dvou kapitolách – populární kulturou a kýčem. Obé je pokusem o život bez přijetí rituálu přechodu. Foucaultovský intelektuál si nic neoškliví tak jako buržoazní rodinu – instituci společenské reprodukce, která v sobě nese dobrovolné podrobení se poutům, která člověka sváží na celý život a svazují jej nejvíce právě tehdy, když se jich snaží zbavit. Pouze posvátné obřady přechodu mohou podepřít takové instituce; a spolu s nimi také stará sdílená kultura, a to zakládáním a živením těchto rituálů, čímž staví moc společnosti nad nevyzpytatelnost jednotlivce. Kultura zavržení v sobě nese systematický, téměř paranoidní snahu zkoumat roztomilé obrázky bývalého života a jeden po druhém je shazovat do propasti. To, co po nich zbude a co je nabízeno studentovi, je přesně totéž, co by onen student tak jako tak našel – svět zbavený posvátných okamžiků a obětování, v němž už se nikdo nesažší o společenskou reprodukci.

11. Ďáblovo dílo

Zcela správně nevěříte jedinému slovu. Proto bych vám navrhol, abychom se společně podívali na jeden zajímavý příklad: na dekonstrukci, filosofii (pokud to tedy filosofie je) spojenou se jménem Jacquesa Derridy, posledního ze skupiny *soixante-huitards*, který se se svou sbírkou myšlenek odebral na anglo-americkou univerzitu. V Americe byla dekonstrukce velmi úzce svázána s kulturou zavržení, s feminismem a s všeobecně rozšířeným pokusem o politizaci studijních plánů – obvykle ve víře, že studijní plány už jsou zpolitizované, jenomže nesprávným směrem. Proto při setkání s myslitelem dekonstrukce nejde o neutrální diskusi. Váš protivník vám nejspíš řekne, že víra v neutrální diskusi není neutrální vírou – je výrazem konzervativního nazírání světa, toho nazírání světa, který nejvíce ze všech potřebuje dekonstrukci.

Žádný logický spor implicitně nepředpokládá to, co dekonstrukce zpochybňuje – jmenovitě možnost logického sporu. Jestliže s vámi začnu spor, předpokládám, že moje slova něco znamenají a že jejich význam je vám přístupný. Předpokládám, že mohu odkazovat na všeobecně známé předměty a že vy dokážete pochopit tyto mé odkazy, a tak si mě umístil do světa, který spolu se

mnou obýváte. Předpokládám, že je možné hovořit pravdivě, za tuto pravdu se brát, a tak vás dovést k porozumění a společnému závěru. Pokud jsou však tyto předpoklady neudržitelné, potom je každá diskuse zbytečná. Podivným obratem pak moje vlastní schopnost diskutovat ohrožuje samotnou diskusi. To, co je v rámci každé diskuse předpokládáno, nemůže být v diskusi dokázáno. Tím, že na toto myslitel dekonstrukce upozorní, zcela zničí můj projev, zbaví mě možnosti řeči a slyší už jen svůj ďábelský smích, se kterým se vítězně stáhne do prázdna.

Proto se pokusím dekonstrukci umístit do správného kulturního a politického kontextu a pochopit problémy, které se skrývají za ní. Můj zájem není ani filosofický, ani antropologický, nýbrž teologický. Neboť se domnívám, že právě cíle dekonstrukce nelze jinak plně pochopit.

Dekonstruktivistické psaní se zdržuje toho, aby cokoliv řeklo přímo či jednoznačně. Velmi rychle upustí od každého návrhu, který nám předloží, a odvíří zpět do otázek – do otázek, které jsou samy o sobě tak sebe středné a sebedokazující, že skeptickému pozorovateli odeprou i jen možnost pevné půdy, na kterou by mohl došlápnout. Na otázku, zda by jeho spisy měly být považovány za literaturu nebo za filosofii, odpověděl Derri-da následovně:

„Moje texty nepatří do seznamu ‚filosofické‘ ani ‚literární‘ četby. Teprve ve spojení s jinými texty, kdy otvírají určitou propast, můžeme tyto texty označit za ‚filosofické‘ nebo ‚literární‘, a to jenom na základě jisté paleonymie, otázky paleonymie: co je strategickou nutností? A proč ještě stále nazýváme strategickou takovou operaci, která se při konečné analýze odmítá řídit teleo-eschatologickým horizontem? Do

jaké míry je toto odmítání možné a jak se vypořádává se svými důsledky? Proč se musí se svými důsledky – včetně důsledků samotné této otázky – vypořádávat? Proč strategie odkazuje na hru nositele strategie, strategenu, spíše než na hierarchickou organizaci prostředků a cílů? Tyto otázky nemůžeme rychle zjednodušit. Co je pak tedy tato „strategická“ nutnost, která vyžaduje příležitostně podržet staré jméno, aby bylo možné uvést do oběhu nový koncept?⁴⁷

To však není žádná odpověď, nýbrž série vymyšlených „metaotázek“, tančících kolem původní otázky, dokud její význam kamsi neuplave. Pokud bych měl vystihnout hlavní pohyb, který těmto pasážím dominuje, řekl bych, že jde o „popírání“ – každá pasáž ve svém druhé polovině zruší či popře, co v první polovině slíbila. Myšlenky, které se do textu dostanou, do něj vstupují jakožto asociace, nikoliv názor, a proto není vyslovena žádná opravdová odpovědnost. Jakmile se taková myšlenka objeví, promění se vzápětí ve svou vlastní negaci, a tak krátká naděje na vyjádření názoru zůstane nenaplněna.

Jsou tací, kteří tento výsledek zavrhuje jakožto nabubřelé blábolení, které se zdržuje od předkládání významů zejména proto, že autor nemá, co by řekl. Jsou také tací, které okouzluje, hypnotizuje jeho majestátní prázdnota, a jsou přesvědčeni, že obsahuje (nebo v sobě alespoň skrývá) tajemství psaného slova. Je s podivem, že čtenáři z této druhé skupiny se často shodnou z čtenáři ze skupiny první na tom, že autor se zdržuje toho, aby cokoliv mnil, a že ani nemá co minit. Považují to však za veliký úspěch, za osvobození jazyka z okovů vnuceného významu, a sice tím, že ukáže, že význam v jeho tradičním pojetí je při pozorném zkoumání nemožný.

⁴⁷ *Positions*, překlad do angličtiny a editor Alan Bass, Londýn 1987, s. 71.

Ani jeden z těchto přístupů nemá tak docela pravdu. Není správné završovat toto žargonem prolezlé blouznění jakožto bezvýznamné; právě tak není správné přijmout je jakožto důkaz toho, že nic nemůže být míněno. Protože to něco znamená – konkrétně Nic. Je to cvičení v tom, jak vyjádřit Nic, jak předložil Nic jakožto cosi, co může a má být míněno, a jakožto pravý význam každého textu. A to je jeho význam.

Proto se dekonstruktivistický kritik nebude pouštět do filosofické disputace. Jak říká Derrida, dekonstrukce „...ukazuje – z vnějšku, který je filosofii neurčitelný a nepojmenovatelný – co dějiny filosofie dokázaly utajit nebo zakázat.“⁴⁸ Jinými slovy, jde až za filosofii, která se ocitne neschopna slova tváří v tvář tomu, co se snažila skrýt. Vítězství nad filosofií pak přijde, když ukážeme, že filosofický argument je ve své podstatě metaforou a že „metafora... v sobě nese svou smrt. A tato smrt je zároveň smrtí filosofie.“⁴⁹ Tím dokazuje, že filosofie nemá žádnou závaznost, pokud není založena v nějaké došlovné pravdě. Derrida se pokouší o radikální „obrácení“ naší „západní tradice“ a víry v rozum, která ji vede. Zároveň navrhuje „nový způsob psaní, které zároveň vyvolává převrácení hierarchie řeči a psaného slova a celého systému, na této hierarchii navázaného.“⁵⁰ Oním zmiňovaným systémem je intelektuální tradice, jejímž je Derrida konečným a uzavírajícím produktem.

Jinými slovy, neexistuje žádné výhodné místo, ze kterého by bylo možné dekonstrukci posuzovat. Pokud by takové místo existovalo, byla by to filosofie; jenomže filosofie byla dekonstruována. Dekonstrukce tak dokáže

⁴⁸ Tamtéž, s. 6.

⁴⁹ *White Mythology*, in: *Margins of Philosophy*, překlad do angličtiny Alan Bass, Brighton 1982, s. 271.

⁵⁰ *Positions*, s. 42.

obhájit sebe samu a vystavuje kultuře zavržení duchovní pověřovací listiny, důkaz, že „není z tohoto světa“, a může ho proto soudit. Tento podvratný záměr samozřejmě nebrání dekonstrukci v tom, aby se stala novým vyznáním, úhelným kamenem nového establishmentu a symbolem přizpůsobení, který musí nový literární aparátčik nosit jako odznak. V tomto se nijak neliší od jiných podvratných doktrín, například marxismu, leninismu a maoismu. Tak jako se pop stává rychle oficiální kulturou postmoderního státu, tak se kultura zavržení stává oficiální kulturou postmoderní univerzity.

S tímto postojem je velmi úzce spojena víra, že lidský svět je lidskou konstrukcí. Znat realitu znamená poznávat ji skrze znaky a znaky jsou naším vynálezem. Pokud máme občas dojem, že porovnáváme naše dojmy se skutečným světem, že poměřujeme naše výroky se standardem jakési absolutní reality, pak to není nic víc než jen útěšná iluze, zrozená z našeho pohodlného ustavení v jazyce a z naší neschopnosti transcendovat jazyk až do místa, ze kterého jsou patrná jeho omezení. Myšlenky je možné srovnávat opět pouze s myšlenkami a kategorie skutečnosti je jen jedním z mnoha výtvorů našeho intelektu, rámec, jehož prostřednictvím nazíráme nekonečný proud našich zkušeností. Když pak zdánlivě přejdeme od myšlenek ke světu, ve skutečnosti se pohybujeme od jednoho rámce k druhému.

Pokud je lidský svět konstrukcí, pokud kategorie, jejichž prostřednictvím chápeme skutečnost, jsou to **jediné, co jest** (zároveň jsou však také naším výtvořem), pak je v naší moci tento svět od-tvořit a znovu-vytvořit: a to bude i naším znovu-stvořením. Existující konstrukce uchovává a zajišťuje legitimitu převládajícímu systému moci. Provedení jeho dekonstrukce je dílem osvobození, obhájením intelektuálního proti buržoaznímu nepříteli a „zmocněním“ utlačovaných. Proto bychom

měli odhazovat vládnoucí ideje – včetně ideje objektivitu – a odhalit tak utlačitele, jehož jsou maskou.

Netvrdím, že tento argument má nějakou sílu. Je to naopak argument, který sám sebe ruší – jako paradox o lháři. Předpokládejme však, že je tento argument pravdivý. To znamená, že existuje rozdíl mezi správným a špatným, platným a neplatným, přijatelným a mylným. V tom případě tento argument (který nám tvrdí, že všechna takováto rozlišení postrádají jakýkoliv smysl) je chybný. Avšak ti, kdo vyvěšují svoji vlajku na tento stožár, se jen zřídkakdy nechají zneklidnit červem logiky, a to i tehdy, když jim onen stožár rozežral. Paradox je další rozvratnou silou, a pokud je jím zničen můj postoj, pak jsem o to svobodnější, abych si ho vychutnal, a mám jistotu, že proti mně nemůže být vznesen žádný argument, protože žádný argument nemůže být už vůbec vznesen.

I když Derrida a jeho mnohomluvnější následovníci záměrně upouštějí od jakékoliv doktríny, vyjadřují jisté tvrzení, jen aby je vzápětí popřeli, takže čtenář musí buď zcela odmítnout do tohoto jejich labyrintu vstoupit, nebo se jím nechat zcela pohltit, přesto však v jejich úvahách najde myšlenky, které má možnost prozkoumat a učinit svými.

První z nich je teze o „logocentrické“ (nebo také „fonocentrické“) povaze západní kultury. Ta tvrdí, že naše kultura přičítá větší váhu řeči než psanému projevu, domnívá se, že mluvené slovo v sobě obsahuje i jistou pravdu a skutečnost, které nezvratně vyprchají, když je takové slovo zapsáno. Řeč zajišťuje standard, ke kterému se psané slovo musí utíkat pro svou legitimitu. Tato domněnka je podložena tím, že v mluveném slovu je přítomno já, zatímco (jak ví každý literární kritik) z psaného slova se vytrácí. Odtud se tedy bere hluboká nedůvěra k psanému slovu, které opouští „přítomnost já“, se kterou se setkáváme (nebo si to tak alespoň představu-

jeme) v mluveném slově, a jeho místo zde vyplňuje nepřítomnost.

Je pravda, že naše kultura čas od času projevila nedůvěru psanému slovu a že jsou okolnosti, za kterých (a bylo to navýsost rozumné) udělila řeči taková privilegia, jaká psanému slovu neuděluje. Západní civilizace je založena na psaných záznamech a její hlavní náboženství – judaismus a křesťanství – jsou stejně jako jejich blízký příbuzný islám náboženstvími knihy, v nichž latina, klasická řečtina a hebrejšтина získaly posvátný statut hlasu božího, a to právě tím, že byly zapsány – a právě díky tomu si také udržely svůj význam dlouho poté, co se jimi přestalo mluvit. Součástí našich náboženských obřadů jsou **čtení** a naši kněží bývali zároveň i muži pera. Náš světový názor vychází ze sdílené kultury **založené** v posvátném textu. Další významný úhelný kámen naší civilizace – světský zákon – učinil z psaní nezbytnou podmínku všech důležitých transakcí právě proto, že psaní je trvalým zachycením lidských záměrů. Účelem psaného slova je často zaručit mluvený projev – to je dáno už samou povahou těchto věcí. Obdobně je tomu i s hudbou, největším výdobytkem naší vysoké kultury, který bychom dnes neměli, kdyby skladatelé nezjistili, že hudbu lze **zapsat** a symfonii tónů přepsat v soubor symbolů.

Teze o „logocentrismu“, tedy o tom, že naše civilizace vyzdvihla mluvené slovo nad jiné znaky, je nepravdivá. To však nebrání Derridovým následovníkům v tom, aby ji bezvýhradně přijímali, a navíc ji ještě často pro-
sazovali s dogmatickým přesvědčením, jež uzavírá dveře jakékoliv diskusi.⁵¹ Tato teze není přitažlivá svou dějinnou pravdou, nýbrž kouzelným světlem, jež vrhá na

⁵¹ Ptáte se, kdo že jsou tito následovníci? Podívejte se do Christopher Norris: *Derrida*, Fontana Modern Masters, Londýn 1987.

psaný text, který se stává nejen pouhým popřením „přítomnosti já“, ale záznamem jisté nepřítomnosti, neproniknutelné clony, halící lidskou duši, skrze niž není tak docela možné setkat se s realitou jiného života. Kontext textu je podle ní odvozován výhradně z našeho čtení tohoto textu; autor zmizí, stane se nepřítomným, a jeho nepřítomnost je tak říkajíc „večtena“ do textu, který není o nic víc odkrytím jeho duše než třeba jeho zahozené ostríhané nehty. Výsledkem je idolizace „textu“, již můžeme vycítit z onoho typického „zhmotňujícího“ slova, jímž se popisuje každé umělecké dílo nebo filosofická úvaha, každý trvalý „znak“.

Tato idolizace je posilována teorií *différance* (neslyšitelný nesprávný pravopis tohoto slova nepřímo naznačuje, že jeho identita jakožto psaného slova nemůže být slovem mluveným postižena). Ferdinand de Saussure ve svých *Cours de linguistique générale* tvrdil, že znak nabývá významu pouze v kontextu dalších znaků, které by jej dokázaly smysluplně nahradit ve větě. Zvuk slova „horký“ není nositelem jeho významu, stejně jako jím nejsou ani žádné jeho další vnitřní charakteristiky. Nositelem významu je skutečnost, že se může stát protikladem ke slovu „chladný“. Význam slova „horký“ spočívá alespoň z části v rozdílu mezi slovy „horký“ a „chladný“. (A také podle všeho v rozdílu mezi horkým a chladným.) Derrida pak dedukuje, že Saussure říká, že jazyk není **ničím jiným než** systémem rozdílů, kde každý znak vděčí za svůj význam znakům, které vylučuje. Jazyk nemá žádné „pozitivní termíny“, je nekonečným řetězcem negací, jejichž význam leží v tom, co není řečeno a co nemůže být řečeno (neboť něco vyslovit znamená odkázat význam na další skryté negativum). Žádný znak nemá význam v izolaci, význam vždy čeká na „druhý“ znak, na znak, který jej doplňuje tím, že je mu protikladný, ale který není možno plně zachytit zapsá-

ním. Jinými slovy: význam není nikdy přítomen, je vždy odložen, a tento proces odkládání (*différance*) není v žádném okamžiku konečný. Čtenář musí význam v textu stíhat od znaku ke znaku, a vždy, když už má dojem, že jej dosáhl, mu opět zmizí; jako bychom se zastavili na nějakém konkrétním místě, řekli: **ny**ní jej máme, **ny**ní spočívá celý význam před námi – to je však naše rozhodnutí, které může mít politické ospravedlnění, v žádném případě však není dáno samotným textem. Proto je třeba dvojsmyslné slovo *différance* brát v obou významech – jakožto diference i odložení, a právě tato skutečnost je zachycena v jeho záhadném pravopisu.

Cílem takovýchto mystických přístupů není zahájit kritické čtení textu, ale zavést sérii kouzel, s jejichž pomocí je význam nejprve uvězněn, a poté zcela uhašen. Cílem je dekonstruovat, rozebrat to, co autor zkonstruoval, stvořil, číst „text“ proti němu samému, dokazovat, že pokus o vyjádření jedné věci plodí protikladné čtení. „Text“ se nám před očima sám rozrušuje, znamená cokoliv, a proto nic. V dekonstruktivistickém táboře se pak vášnivě a až komicky diskutuje o tom, zda je výsledkem tohoto přístupu „svobodná hra významů“, zda můžeme spolu s některými Derridovými následovníky říci, že každá interpretace je desinterpretací. Pro náš účel nemusíme tyto úvahy brát v potaz. Důležitý je zdroj „vůle věřit“ který přiměje jisté osoby, aby se až fanaticky držely těchto doktrín, jež nepřežijí překlad z onoho podivného jazyka, který je vyhlašuje.

Dekonstrukce není ani metoda, ani argument. Nejlépe ji pochopíme na modelu kouzelnického zařikávání. Zařikávací nejsou argumenty a vyhýbají se jasným myšlenkám a dokončeným větám. Jsou závislé na klíčových slovech, která získávají na síle neustálým opakováním a vyskytují se v dlouhých sledech tajemných slabik a slov. Jejich cílem není popisovat cosi, co je zde, ale naopak

přivolat cosi, co zde není. Přilákat boha nebo modlu, aby se tady a teď zjevil. Zařikávání má patřičný účinek jen tehdy, dostanou-li klíčová slova a fráze mystický přídech. Význam těchto symbolů zasahuje hluboko do jiného rozměru a nemůže být nijak proměněn v jasné vyjádření.

Zařikávání se proto vymyká definici své podstaty. Jejich úkolem není odhalit jisté mystérium, ale naopak je uchovat, zahalit je (jak by asi řekl Derrida) do posvátného symbolu, proměnit je ve „znak“. Posvátné slovo není definováno, je součástí tajemného baletu. Jeho cílem není nabýt významu, ale naopak se postarat o to, aby otázka po významu byla postupně zapomenuta a centrem naší pozornosti se stalo slovo samo ve své mesmerizující nicotě. V následující pasáži Derrida vysvětluje tvrzení, že odkaz na přítomnou realitu je vždy odložen, „pozdržen“:

„Pozdržený kvůli samotnému principu *différance*, podle kterého má element funkci a označuje, obsahuje nebo sděluje smysl, pouze když odkazuje k jinému, minulému nebo budoucímu prvku v ekonomii stop. Tento ekonomický aspekt *différance*, který používá jistou nevědomou kalkulaci v silovém poli, je nerozlučně spjat s omezenějším sémiotickým aspektem *différance*. Potvrzuje, že subjekt, a to především vědomý a mluvící subjekt, je závislý na systému diferencí a pohybu *différance*, že subjekt není přítomný, a to ani ve smyslu sám sobě přítomný před *différance*, a že subjekt je konstituován pouze jako rozdělený v sobě, jako stávání se prostorovostí, časovostí, v pozdržení...“⁵²

Tento úryvek nedodává nic nového k tomu, co si klade za cíl vysvětlit – konkrétně údajný fakt, že odkaz

⁵² *Positions*, s. 29.

na přítomnou realitu je vždy „odložen“. Naopak jenom znovu a znovu opakuje stejnou ideu, ve stále větších kruzích odkazuje sám k sobě a sám sebe odkládá, a jako liturgická promluva se navrácí ke klíčovým slovům: pozdrzet, rozdíl, *différance*. Autor zdá se očekávat, že čtenáře naláká k tomu, aby s ním souhlasil, že tato slova obsahují tak rozsáhlé významy, že je není možné zachytit žádnými jinými slovy; že obsahují významy, které jsou **ve své podstatě** tajné, jako je tajný význam kouzelné formule. Tomuto procesu jsou vystavena i další slova: „do-datek“, „nepřítomnost“, „jinakost“, „znamení“ a „vždy již“, která vyjadřují, že přírodu, skutečnost a bytí nelze zachytit, neboť již v samotném pokusu o jejich zachycení je „vždy již“ předpokládána nemožnost téhož.

Takovýto typ zařikávání známe z náboženského kontextu a také jako součást komplexního společenského vztahu. Chceme-li pochopit jeho význam, musíme dodat ještě zbývající čtyři části tohoto vztahu; konkrétně je to modla, před kterou je zařikávání odřikáváno; kněz, který má právo zařikávání odřikávat; božstvo, které je přivoláváno a které zaujme své místo ve zpodobení modly; a v neposlední řadě společenství, jehož sounáležitost je potvrzována posvátnou přítomností. Tak nám to vysvětlují antropologové a podle mého názoru nám jejich postřehy umožňují alespoň částečně pochopit, co se to děje v podivném světě dekonstrukce. Neboť je jasné, že Derrida přistupuje k textu jako k modle: vyzvedává ho z každodenního světa a obdařuje ho vyšší než přirozenou mocí, mocí tak silnou, že do sebe vtáhne veškerou skutečnost. Není již výrazem lidské duše, není dokonce v pravém smyslu ani lidským výtvořem, je návštěvníkem z jiné říše, do které musí být duše vylákána. Dále je také jasné, že dekonstruktivistický kritik zaujímá roli mystika – je strážcem a vykladačem posvátného významu textu, nezpochybnovaným a nezpochybnitel-

ným mistrem obřadů, který se prokazuje tajnými znalostmi, výhradním přístupem k tajemství, ke kterému může společenství přistupovat výhradně jeho prostřednictvím. Pak je jistě legitimní vidět čtenáře (jimž jsou jeho slova tajně určena) jakožto společenství, sjednocované iniciačním rituálem a pocitem sounáležitosti spíše než racionálním zkoumáním. („Dekonstruktivistické společenství“ je ve své povaze přímým protikladem „vědeckého společenství“: je totiž společenstvím ve smyslu **komunity**.)

Proto bychom si měli povšimnout podobnosti dekonstruktivistického prostředí a náboženské zkušenosti, jak jsem o ní hovořil ve 2. kapitole. Ústřední slova a termíny jsou liturgické a za svůj účinek vděčí neustálému opakování; opakovat je znamená připnout si na klopou odznak sounáležitosti, vysmívat se jim nebo je zpochybňovat s sebou nese riziko uvržení do klatby. Běžná odpověď příznivců dekonstrukce těm, kteří o ní pochybují, se nenesou v duchu vědeckých důkazů, nýbrž skončí vykázáním jak otázky samé, tak dotazujícího se od soudního dvora.⁵³ Kritik prostřednictvím své kritiky odhaluje, že je vykázán ze stáda. Není **jedním z nás**. Jeho vlastnosti, které ho vedou k tomu, aby vstupoval do sporů, ukazují, že nedokáže pochopit význam zjevení, které činí každý spor marným a jalovým. Toto zjevení nás „přenesou na vyšší úroveň“, kde je nevěřící dekonstruován a jeho domněnky odloženy.

Bůh dekonstrukce není „skutečnou přítomností“ v křesťanském významu, je nepřítomností – negativitou. Zjevení tohoto boha je tak říkajíc zjevením transcendentální prázdnoty, ne-významu, na místě, kde by měl stát význam. To říká Derrida zcela jednoznačně (pokud je schopen vůbec co jednoznačně říci). „Gramatologie“,

⁵³ Toto velmi účinně předvedl John Ellis: *Against Deconstruction*, Princeton 1989.

jak původně nazval své evangelium, hlásá „myšlenku, jež nic neznamená“, „myšlenku, která překračuje veškerý význam“⁵⁴, a toto tvrzení rozvádí následovně: „...*Mysl'* (uvozovky: slovo *mysl'* a to, co je *mysl'* nazýváno) neznamená nic: je to substancializované prázdno z vysoce odvozené ideality, efekt *différance* různých sil...“⁵⁵

„Substancializované prázdno“ je Skutečnou Přítomností Ničeho – a právě to je obsahem tohoto podivného náboženství.

Když si znovu projdeme body, které jsem zde zdůraznil, rozpoznáme v nich základní vidění světa, propagované v podobě této Skutečné Přítomnosti, která je zároveň „nepřítomností“. Netvrdím, že by sám Derrida toto vidění světa podepsal. A pokud je moje hypotéza správná, tak to ani nemůžeme čekat. Zakladatel náboženství nesmí nikdy hovořit zcela průhledně a jednoznačně; stejně jako Ježíš nebo Mohamed musí pronést řadu zdánlivě protikladných výroků. Slovo boží se musí stávat jasným až při pohledu **nazpět**, kdy je utvářeno potřebami a požadavky konkrétního společenství, jehož horlivá oddanost bude důkazem božího souhlasu. Mně se zdá, že se dekonstrukce při pohledu nazpět skutečně stala jasnou. Ti, kdo uznávají její nároky, zdá se náležitě do vyhraněného společenství současných nespokojenců, do imaginárního společenství vykořeněných. Dekonstrukce začala být užívána jako zbraň proti „hegemonickým“ a „autoritářským“ strukturám tradiční kultury. Vstoupila také do kultury zavržení jakožto její konečná všestmelující idea. Jednu věc však dekonstruktivistu udělat nemůže, a sice přijmout síly, které zde jsou, nemůže podporovat západní civilizaci, potvr-

⁵⁴ *Positions*, s. 12.

⁵⁵ *Tamtéž*, s. 49.

dit hodnoty buržoazní společnosti nebo zradit běžné konzervativní instinkty, které zajišťují každodenní běh světa – na rozdíl od „destabilizujících“ a „znepokojivých“ postojů, které jej vyvádějí z rovnováhy. Nevyslovená jednotka, provázející tyto myšlenky, vysvětluje zmatek, který následoval, když se zjistilo, že jeden z hlavních duchovních vůdců (Paul de Man) sympatizoval s nacisty. Bylo by absurdní se domnívat, že by stejný rozruch nastal i tehdy, kdyby se zjistilo, že býval komunistou – i kdyby býval měl podíl na zločinech, které komunisté napáchali. V takovém případě by se mu dostalo soucitného pochopení, jaké si zasloužili Lukács, Merleau-Ponty a Sartre. Na druhou stranu z hlediska víry – z hlediska, které zkoumá pověření – jsou podobné znaky komunismu a nacismu mnohem významnější než to, co je rozděluje.

Pokud fakta snesou interpretaci, která mně osobně připadá neodolatelná, pak se nám tu rýsuje jasný obrázek dekonstruktivistické teologie. Vypadá následovně:

- (1.) Ve světě neplatí žádná legitimita ani autorita, pouze lidské výtvořiny, jejichž základem je moc.
- (2.) Neplatí zde žádná pravda, pouze „pravda“ v uvozovkách, a toto pojetí je přímo zralé pro dekonstrukci. Všechny pokusy o poznání pravdy pouze předpokládají, že ji známe, a důkaz, že tyto naše pokusy jsou zcela marné, je „vždy již“ zde.
- (3.) Neexistuje žádný „transcendentální stvořitel“, nic, co by vytvářelo vše, co kolem sebe vnímáme („text“), kromě těch, kdo jej čtou. Zároveň však vše, co stvoříme, je zároveň jeho zrušením, nepřítomností. Kdo si uvědomuje tuto skutečnost, provádí dekonstrukci, dokazuje, že výsledkem tvoření je zároveň i ničení. V důsledku toho je pak svět, v němž se nacházíme, světem „zrušeným“.

- (4.) Zejména zde pak neexistuje žádný význam. Snažíme-li se dodat něčemu význam, vydáváme se na nekonečnou pouť, která nikdy v žádném smyslu nezakotví. **Pokud by** význam existoval, existoval by v textu, který je zároveň modlou. Do této modly však nemůžeme nic přivolat, kromě samotného Nic. Ve světě straší nepřítomnost, Nicota, jak ji zavedli Sartre a Heidegger, nechvalně známá věc, která vše neguje.
- (5.) Tím je obrácena hlavní idea naší náboženské tradice, idea posvátného výroku, slova božího, zachycená v textu. Text zůstává posvátným, ale již nadále není slovem (ve smyslu *logos*). Je nepřítomností slova, „odvoláním“ prapůvodního božího výroku.
- (6.) Pravda, legitimita, autorita, objektivita, význam a skutečnost, ty všechny mizí do prázdna, jedno však zůstává: kostra, na níž byly všechny tyto masky navěšeny, a tou je moc – moc vlastníka nad vlastněnými, moc buržoazie nad proletariátem, moc muže nad ženou, moc heterosexuálů nad homosexuály. Na této úrovni se pak rozehrává soupeření mezi různými čteními téhož textu. Zmíněná moc není mocí lásky nebo dobroty nebo krásy, ale výkonné moci, moci dosáhnout vlastního cíle, jakkoliv bezcenného. Taková moc není v žádném ohledu pozitivní, ba právě naopak. Neboť výkonná moc v sobě skrývá nejvyšší pokušení, a tím je učinit z ní svůj cíl; pak je moc vyhledávána pro ni samu a je slepá, bestiální a bezohledná. Obraz takové společnosti nám vykresluje Foucault a *soixante-huitards* jej považovali za zcela evidentní.
- (7.) Proti moci „struktur“ – moci, jež vytvořila lidský svět a která se pyšně vyказuje v mistrovských dílech evropské kultury – lze povolat jinou moc, a sice moc dekonstrukce. Intelektuál se může pozved-

nout nad svět běžných významů a zaujmout postoj, který je zesměšňuje. Pokuste se s ním soupeřit a zmizí vám v opalizujícím oparu, jen aby se vám vynořil za zády a se smíchem poukázal na vaši bezbrannost.

Alain Besançon ve studii Orwellova románu *1984*, nazvané *La Falsification du bien*, tvrdí, že totalitní společnost, jak ji Orwell popisuje, lze pochopit pouze za pomoci teologických pojmů, neboť jde o společnost, založenou na transcendentální negaci, na maximálním odmítání okolností lidského žití, jež nejsou a nemohou být potvrzeny jen a pouze lidským hlasem. Jediné, co je v této společnosti, je moc, a cílem moci je opět moc. V místech, kde by měla být láska, je jen prázdnota; další prázdnota je v místech, kde by měl vládnout zákon; a další prázdno najdeme i na místě povinnosti, přátelství, zodpovědnosti a práva. Moc diktuje pravdu a skutečnost není nic než výtvar moci. Lidé mohou být „rozprášení“, neboť jejich existence byla pouze dočasná, okamžité zastavení v toku ne-významu. Jazyk byl obrácen proti sobě samému, takže každý pokus o zachycení významu, zoufalá snaha o smysluplný výrok, vždy znovu selže. Novojazyk dekonstruuje svět, takže v něm nehovoří (nebo nepíše) nic kromě moci. Skrze tuto moc pak vládne nejvyšší chytrost, mefistofelská ironie O'Briena, který ve své rétorice podkopává týž systém, kterému slouží, se škodolibým potěšením a za pomoci mučení prosazuje názor, že mučení (tak jako i všechno ostatní) je vlastně navýsost nesmyslné a bezvýznamné.

S Besançonovou interpretací Orwella souhlasím, sám bych však zašel ještě o stupeň dále. Společnost v románu *1984* žije ve světě, kde se do skutečnosti promítá duševní rozpoložení, které existuje ve skutečném světě a které je uloženo v mozcích západních intelek-

tuálů už od osvícenství: náboženství odcizení. Jestliže lidé nevidí, co chtěl Orwell vyjádřit, není to jen tím, že nemají zkušenost s komunistickou společností a nedokáží si představit systém, který málem kolonizoval celý svět. I když mají jisté ponětí o tom, co se dělo v oněch místech militarizované nicoty, nejsou schopni vzít si z toho poučení, neboť si zcela ze zásady neuvědomují, že právě **toto** je uskutečněním intelektuálního pokusu, které ve společnosti nenachází nic kromě moci a které dekonstruuje lidskou masku, jež ho skrývá. V románu *1984* jsme svědky **uskutečnění** toho, co je pro Foucaulta pouhou ideou, vidíme zde, co by to skutečně **znameno**lo, kdyby společenská realita byla výtvořem moci a kdyby pravda byla jen jejím přísluhovatelem. Orwellovo Ministerstvo Pravdy je klíčem nejen k realitě totalitních společností, ale také k duchovnímu významu doktrín a teorií, které je uvádějí v život.

Dekonstrukce před nás staví spleť záhadu, ke které je možné se přiblížit pouze prostřednictvím zařívání vymyšlenými slovy, prostřednictvím „novořeči“, která v každém proneseném výroku dekonstruuje svůj vlastní význam. Když se nakonec zvedne opona, zahlédneme za ní úžasnou krajinu: svět negací, svět, ve kterém, ať hledáme, kde chceme, místo přítomnosti nacházíme stále jen nepřítomnost, svět nikoliv lidí, ale prázdných model, svět, který nám tam, kde hledáme řád, přátelství a mravní hodnoty, nabízí pouze kostru moci. V tomto světě není žádné stvoření, třebaže je plný chytrosti – chytrosti aktivně rozvíjené ve prospěch Niče-ho. Je to svět rušící stvoření, svět bez naděje, víry a lásky, neboť žádný „text“ nemůže vyjadřovat tyto transcendentální ideje. Je to svět, v němž byla negace obdařena nejvyššími nástroji – mocí a intelektem – a tak učinila z nepřítomnosti všeobjímající přítomnost. Jinými slovy, je to svět ďábla.